

فوائد و راه‌های گسترش وفای عهد از نظر امیرالمؤمنین علی

کبری جهان‌پور^۱

سید محمد مهدی جعفری^۲

چکیده

وفای عهد در اسلام از فضایل مهم اخلاقی و پیمان‌شکنی از ردایلی اخلاقی ناپسند شمرده می‌شود. در قرآن کریم با قوی‌ترین تعبیرات و بیانات بر لزوم وفای عهد تأکید شده است. حضرت علی علیه السلام به طور مستقیم این فریضه اخلاقی را توصیه فرموده و فوائد آن را متذکر شده‌اند. بررسی راه‌های گسترش وفای عهد در آموزه‌های حضرت علی علیه السلام راهگشای ما در رسیدن به ارزش‌های جامعه اسلامی است. در این پژوهش با تکیه بر کتاب شریف نهج البلاغه و غرر الحکم، مفهوم، مصادیق و اهمیت وفای عهد از نظر امیر مؤمنان علی علیه السلام مورد بررسی قرار گرفته است. فوائد وفای عهد که از کلام حضرت علی علیه السلام استخراج شده است، عبارت‌اند از: امنیت، آسایش، حفاظت، اعتماد و اطمینان اجتماعی، اتحاد، اعتبار عهود، کاهش خیانت و عهدشکنی، بهره‌مندی از خیر دنیا و آخرت، پیوند خداوند، پاداش حق تعالی؛ و نیز راهکارهای گسترش وفای عهد از نظر حضرت علی علیه السلام عبارت‌اند از: راستگویی، بالا بردن آگاهی خود و جامعه، تعجیل در تحقق وعده‌ها، ملکه‌سازی، صبوری و داشتن استقامت، تشکر و قدردانی، معاشرت و نزدیکی با وفاداران، احترام به ارزش‌ها.

کلید واژه‌ها: علی علیه السلام، عهد، وفا، وفای به عهد، نهج البلاغه

* تاریخ دریافت: ۹۳/۷/۱۱ تاریخ پذیرش: ۹۳/۸/۱۸

۱. کارشناسی ارشد رشته علوم حدیث، گرایش نهج البلاغه، دانشگاه قرآن و حدیث (نویسنده مسئول)

Email: roya.jahan24@yahoo.com

Email: smjafari@rose.shirazu.ac.ir

۲. استاد دانشگاه شیراز، رشته ادبیات عرب

مقدمه

عهد در معانی مختلفی آمده است که عبارت‌اند از: وفاء، وصیت، امر، باران^۱، امان^۲ و نگهداری و مراعات پی در پی شیء، توصیه لازم الحفظ^۳ و تعهد، التزام، تضمین، پیمان^۴، وفاء به معانی به سر بردن عهد و پیمان و قول، انجام پذیرفتن و دوستی و صمیمیت^۵ آمده است. وفای عهد یعنی به سر بردن عهد و پیمان^۶ و عمل به آن‌ها.

وفای به عهد در کلام حضرت علی علیه السلام به معنای ادای دین و ذمه^۷، محقق نمودن وعده‌ها^۸، حفظ و رعایت پیمان‌ها^۹ آمده است.

تمامی ملت‌ها بر پای‌بندی به پیمان‌ها تأکید دارند و حداقل در ظاهر خود را پای‌بند به پیمان‌هایشان معرفی می‌کنند؛ زیرا روابط انسانی صحیح در سایه عمل به عهود امکان‌پذیر است. وفای عهد و پای‌بندی به پیمان‌ها با ایجاد و تقویت اعتماد، سبب استحکام پیوندهای اجتماعی می‌شود. سعادت و پیشرفت در هر جامعه‌ای با همبستگی حاصل از عمل به تعهدات میسر می‌شود. اگر پیمان‌شکنی در سطح جامعه گسترش یابد، همه نسبت به یکدیگر بدبین و بی‌اعتماد شده و پیشرفت جامعه متوقف می‌گردد، رشته اتحاد آن‌ها پاره شده و به آسانی در برابر دشمن به زانو در می‌آیند.

در مکتب اسلام وفای عهد یکی از مهم‌ترین وظایف غیر قابل تخلف برای مسلمانان شمرده شده است. دین اسلام وفای عهد را بر مسلمانان واجب کرده است. قرآن کریم به طور صریح به وفای عهد امر فرموده و پیمان‌شکنان را نکوهش کرده است. اهمیت وفای عهد از نظر قرآن آن قدر زیاد است که آن را در ردیف ایمان به خدا، نماز و زکات قرار داده است. شاگرد اسلام حضرت علی علیه السلام نیز بر وفای عهد تأکید کرده‌اند و اجازه عهدشکنی مسلمانان با غیرمسلمان و حتی با دشمنان را نمی‌دادند.

با وجود سفارشات دین مبین اسلام و روایات ائمه اطهار علیهم السلام در عصر کنونی و با گذشت چندین سال

۱. ابن منظور، محمد بن مکرم؛ لسان العرب، بیروت: دار صادر، ۱۴۱۴ هـ؛ ج ۳، ص ۳۱۱.

۲. طریحی، فخرالدین؛ مجمع البحرین، تهران: کتابفروشی مرتضوی، چاپ سوم، ۱۳۷۵ ش؛ ج ۳، ص ۱۱۲.

۳. قرشی، سید علی اکبر؛ قاموس قرآن، تهران: چاپ ششم، دار الکتب الإسلامية، ۱۳۷۱ ش؛ ج ۵، ص ۵۹.

۴. مهیار، رضا؛ فرهنگ/بجی عربی-فارسی، بی‌جا، قرن ۱۵؛ ص ۲۴۱.

۵. معین، محمد؛ فرهنگ فارسی، انتشارات بهزاد، ۱۳۸۷؛ ص ۳۶۱۲.

۶. همان.

۷. الْوَفَاءُ بِالذِّمَمِ.

۸. أَنْجِزُوا الْوَعْدَ.

۹. أَوْفُوا بِالْعَهْدِ.

از انقلاب اسلامی، بی‌وفایی‌هایی در عرصه جامعه و روابط اجتماعی و حتی خانواده‌ها مشاهده می‌شود. عواقب این بی‌وفایی‌ها، بی‌اعتمادی و عدم امنیت و سست شدن روابط انسانی، تفرقه و ... خواهد بود. برای برون‌رفت از این خطرات احتمالی باید به آموزه‌های دینی مراجعه کنیم.

در کتب اخلاقی وفای به عهد توصیه شده است و کتاب‌هایی در زمینه وفای عهد از نظر قرآن نوشته شده است از جمله: کتاب میثاق در قرآن اثر عبدالکریم بی‌آزار شیرازی و پیمان در قرآن اثر محمد موسوی‌زاده. در کتاب غیر خم مدرس فتحی به طور محدود به موضوع وفای به عهد ولایت از دیدگاه امام علی علیه السلام پرداخته است. مقاله «پیمان‌ها و معاهدات در نهج البلاغه» به قلم کاظم رهبر، به عهد در نهج البلاغه پرداخته است ولی این مقاله راهکاری ارائه نداده است. ما در این مقاله با بررسی سخنان گوهر بار حضرت علی علیه السلام اهمیت والای وفای به عهد را روشن کرده و فواید وفای به عهد را از نظر ایشان بررسی می‌کنیم. سپس با مراجعه به کتاب شریف نهج البلاغه و غرر الحکم راهکارهای عملی که بتوانیم این فریضه را در خود و جامعه گسترش دهیم، استخراج و ارائه می‌کنیم.

اهمیت وفای به عهد در نهج البلاغه

وفای به عهد از نظر حضرت علی علیه السلام به قدری اهمیت دارد که وقتی خبر رسید نیروهای متجاوز معاویه به فرماندهی سفیان بن عوف غامدی، به دلیل کوتاهی سران و سستی مردم در دفاع، گستاخ شده و به شهر انبار شبیخون زده‌اند، محافظان شهر کشته شده و متجاوزان وارد خانه زنی غیرمسلمان شده و گوشواره، گردنبند، دستبند و خلخال وی را گرفته و بدون درگیری گریخته‌اند، امام علیه السلام از اندوه این بی‌حرمتی و شکسته شدن پیمان امنیت یک غیرمسلمان نتوانستند بایستند.^۱

از نظر حضرت علی علیه السلام وفاداری به عهد ارزشی پر افتخار است که مردم باید به آن افتخار کنند.

يَنْبَغِي أَنْ يَكُونَ التَّفَاخُرُ بِعَلَى الْهِمَمِ وَالْوَفَاءُ بِالذِّمَمِ؛^۲ سزاوار است که بنزد به بلندی همت‌ها و وفا کردن به پیمان‌ها.

عمل به وعده‌ها و وفای به عهد‌ها از توصیه‌های مستقیم حضرت علی علیه السلام است.

جُودُوا بِالْمَوْجُودِ وَأَنْجِرُوا الْوَعْدَ وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ؛^۳ آنچه هست و موجود است ببخشید و به

۱. ابراهیم بن هلال ثقفی، ابو اسحاق: /غارات، ترجمه عزیرالله عطاردی؛ انتشارات عطارد، ۱۳۷۳ش؛ ص ۳۲۵.

۲. همان، ج ۲، ص ۸۶۲.

۳. همان، ح ۳۱۱۰.

وعده‌ها وفا کنید و عهد‌ها را بجا آرید.

در منطق اسلام پس از آنکه عهد و پیمانی منعقد شد، پاسداشت آن لازم و وفای به آن عهد واجب است. سفارش حضرت علی علیه السلام در پاسداشت عهد و پیمان حاکی از اهمیت وفای به عهد است. وفای به عهد، واجب الهی است که در میان همه امت‌ها حرام بوده است و هیچ آیین و شریعتی در حرمت آن اختلاف نکرده‌اند.

فَإِنَّهُ لَيْسَ مِنْ فَرَائِضِ اللَّهِ شَيْءٌ النَّاسُ أَشَدُّ عَلَيْهِ اجْتِمَاعًا مَعَ تَفَرُّقِ أَهْوَائِهِمْ وَتَشْتِتِ آرَائِهِمْ مِنْ تَعْظِيمِ الْوَفَاءِ بِالْعُهُودِ وَقَدْ لَزِمَ ذَلِكَ الْمُشْرِكُونَ فِيمَا بَيْنَهُمْ دُونَ الْمُسْلِمِينَ لِمَا اسْتَوْبَلُوا مِنْ عَوَاقِبِ الْعَذْرِ؛^۱ چه مردم بر هیچ چیز از واجب‌های خدا چون بزرگ شمردن وفای به عهد، سخت همدستان نباشند با همه هواهای گونه‌گون که دارند، و رأی‌های مخالف یکدیگر که در میان آرند. و مشرکان نیز جدا از مسلمانان وفای به عهد را میان خود لازم می‌شمردند چه زیان پایان ناگوار پیمان‌شکنی را بردند.

هنگامی که کافران در عهد خود ثابت‌قدم بودند، بر مسلمانان واجب‌تر است که نسبت به عهد خود وفادارتر باشند. از نظر حضرت علی علیه السلام پیمان‌شکنی، خیانت به تعهدات و فریب دادن دشمن، جرأت بر خداست. کسی که جرأت پیمان‌شکنی به خود می‌دهد، در واقع حریم حرمت الهی را می‌شکند.

فَلَا تَعْدِرَنَّ بِدِمَّتِكَ وَلَا تَخْسِنَنَّ بَعْدَكَ وَلَا تَحْتَلِنَنَّ عَدُوَّكَ فَإِنَّهُ لَا يَجْتَرِي عَلَى اللَّهِ إِلَّا جَاهِلٌ شَقِيٌّ؛^۲ پس در آنچه به عهده گرفته‌ای خیانت مکن و پیمانی را که بسته‌ای مشکن و دشمنت را که در پیمان توست مغریب که جز نادان بدبخت بر خدا دلیری نکند.

حضرت علی علیه السلام پیمان بین مردم را عهد الهی می‌نامد؛ زیرا این پیمان در حریم الهی بسته می‌شود. گویا دست خدا در آن پیمان است و شکستن آن پیمان، شکستن حرمت الهی و پیمان خداوند است. امام علیه السلام معتقدند عهد‌ها، دینی به گردن کسی است که آن‌ها را به عهده گرفته و تا زمانی که به آن عهد‌ها وفا نشود، از گردن ایشان ساقط نمی‌شود.

إِنَّ الْعُهُودَ فَلَانْدُ فِي الْأَعْنَاقِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ فَمَنْ وَصَلَهَا وَصَلَهُ اللَّهُ وَ مَنْ نَقَضَهَا خَذَلَهُ اللَّهُ وَ مَنْ اسْتَخَفَّ بِهَا خَاصَمَتْهُ إِلَى الَّذِي أَكْدَهَا وَ أَخَذَ خَلْقَهُ بِحِفْظِهَا؛^۳ به راستی که عهد و پیمان‌ها

۱. رضی، ابوالقاسم؛ نهج البلاغه، ترجمه سید جعفر شهیدی؛ تهران: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۷۸؛ نامه ۵۳.

۲. همان.

۳. تمیمی آمدی، عبدالواحد؛ غرر الحکم و درر الکلم، ترجمه محمدعلی انصاری قمی؛ تهران: ج ۱، ص ۲۵۴.

گردنبندهایی بر گردن‌ها هستند تا روز قیامت هر که آن را وصل کند و به عهدی که بسته است وفا نماید، خدا با وی وصل کند و هر که آن را پاره سازد، خدایش خوار دارد. هر که آن را سبک شمارد، آن عهدها به آن کس که آن‌ها را محکم ساخته بدادخواهی برند او را و آن کس که از خلش برای حفظ آن عهدها پیمان ستانده است.

خداوند پیوند کسانی که در صدد وفاداری به عهدها و حفظ پیوند پیمان‌ها باشند، محکم می‌کند؛ برعکس کسانی که به دنبال پیمان‌شکنی و نقض عهدها برآیند، خداوند آن‌ها را خوار می‌نماید. کسانی هم که به دنبال ایجاد اخلال در عهدها برآیند، عهدها نزد خداوند از اخلالگر شکایت می‌کنند. از آنجا که حکم‌دهنده خداست و پیش از این به حفظ و پیوند عهدها دستور داده بود، لذا صدور حکم به نافرمانی از خداوند و اخلال در نقض پیمان مردم برایشان انتظار می‌رود.

فواید وفای عهد از نظر امیر المؤمنین علی علیه السلام

وفای عهد، مایهٔ سعادت دنیوی و اخروی فرد و جامعه است. امام علیه السلام وفاداری را به سپر حفاظتی تشبیه نموده‌اند که از جان انسان محافظت می‌کند و انسان را از آفات و بلیات دنیوی و اخروی حفظ می‌کند.

إِنَّ الْوَفَاءَ تَوْأَمُ الصَّدَقِ وَمَا أَعْرِفُ جُنَّةً أَوْقَى مِنْهُ^۱ به راستی که وفا و صدق با هم همراه و توأم‌اند و من سپری از وفاداری نگهدارنده‌تر ندیدم.

وفاداری به پیمان رعایت جایگاه و حقوق اقشار جامعه، سبب ایجاد جامعهٔ موفق و سالم می‌شود. هنگامی که طبقات مختلف جامعه مورد احترام واقع شده و همه به حقوق حق خویش برسند، عدالت اجتماعی ایجاد و امنیت و آسایش انسان‌ها در آن جامعه برقرار می‌شود و همه از رحمت گستردهٔ الهی بهره‌مند خواهند شد.

وَقَدْ جَعَلَ اللَّهُ عَهْدَهُ وَذِمَّتَهُ أَمْنًا أَفْضَاهُ بَيْنَ الْعِبَادِ بِرَحْمَتِهِ وَحَرِيًّا يَسْكُنُونَ إِلَيْهِ مِنْعَتِهِ وَيَسْتَفِيضُونَ إِلَيْهِ جَوَارِهِ^۲ و خدا پیمان و زینهار خود را امانی قرار داده، و از در رحمت به بندگان رعایت آن را بر عهدهٔ همگان نهاده و چون حریمی استوارش ساخته تا در استواری آن بیارمند و رخت به پناه آن کشند.

با وفاداری عموم انسان‌ها به حفاظت و نگهداری از پیمان‌ها، آسودگی خاطر و اعتماد عمومی به دلیل

۱. تمیمی آمدی، عبدالواحد؛ پیشین؛ ح ۱۶۱۱.

۲. رضی، ابوالقاسم؛ پیشین، نامه ۵۳.

اطمینان از عدم خیانت و تجاوز، در جامعه بالا خواهد رفت.

مَنْ سَكَنَ الْوَفَاءَ صَدَرُهُ أَمِنْ النَّاسِ غَدْرُهُ^۱ وفا و دوستی در سینه هر کس بار بگشاید، مردم از بینوایی اش ایمن می گردند.

در جامعه‌ای که مردم نیت وفاداری داشته و درصدد عمل به عهدهایشان برآیند، آنان از پیوند خداوند برخوردار شده و شایسته پاداش خواهند بود.

إِنَّ الْعُهُودَ... فَمَنْ وَصَلَهَا وَصَلَهُ اللَّهُ^۲ به راستی که عهد و پیمان‌ها ... هر که آن را وصل کند و به عهدی که بسته است وفا نماید، خدا با وی وصل کند.

حُطُّ عَهْدِكَ بِالْوَفَاءِ يُحْسِنُ لَكَ الْجَزَاءُ^۳ پیمانت را با وفاداری استوار ساز، پاداشت نیکو می گردد.

انسان‌های برجسته یا علما که مسئولیت جامعه را پذیرفته و با وفاداری درصدد انجام کامل تعهداتشان باشند، افزون بر محبوبیت بین مردم و تداوم مسئولیت، لایق دریافت وعده‌های الهی خواهند بود که وعده‌های خداوند در نهج البلاغه عبارت‌اند از: روزی، یاری و نصرت سپاه اسلام، بازگشت به بهشت، نعمت‌های بزرگ، پاداش به پرهیزکاران، پاداش به صابران، بهشت، بعث در قیامت و اکمال نبوت. همان‌طور که حضرت علی علیه السلام سفارش فرمودند لیاقت و شایستگی لازم را کسب تا خود را شایسته وعده‌های الهی کنید:

اسْتَحِقُّوا مِنْ اللَّهِ مَا أَعَدَّ لَكُمْ بِالتَّجَرُّ لَصِدْقِ مِعَاذِهِ^۴ سزاوار شوید از جانب خدا آنچه را که آماده کرده است که به شما برسد برای این که وعده خدا راست و درست است.

راه‌های گسترش وفای به عهد

از مصادیق وفای به عهد، پای‌بندی در تحقق وعده‌های حکومتی توسط حاکم، پشتیبانی و همکاری مردم برای انجام بهینه تعهدات مسئولان، مسدود کردن راه‌های فسخ پیمان‌ها نظیر پیمان صلح و تلاش در حفظ و محقق کردن مفاد قراردادها را می‌توان نام برد. از نظر حضرت علی علیه السلام هرگاه شخصی پیمانی

۱. تمیمی آمدی، عبدالواحد؛ پیشین؛ ح ۹۳۲۸.

۲. همان، ح ۱۵۳۹.

۳. همان، ح ۳۳۲۱.

۴. همان، ح ۶۷۵.

ببندد و یا حتی زیر بار ذمه و یا دینی قرار گیرد که شکستن آن آسان تر است، باید آن ها را ادا کند. بنابراین شخص متعهد نباید دنبال ایجاد خلل و بهانه برای پیمان شکنی باشد. نه تنها انسان باید به تعهدات خویش عمل کند، بلکه مانند سپری که از بدن حفاظت می کند، باید در حفظ پیمان و آسیب نرسیدن به عهدش تلاش کند.

وَإِنْ عَقَدْتَ بَيْنَكَ وَبَيْنَ عَدُوٍّ لَكَ عُقْدَةً أَوْ أَلْبَسْتَهُ مِنْكَ ذِمَّةً فَحُطَّ بِعَهْدِكَ بِالْوَفَاءِ وَارْعَ ذِمَّتَكَ بِالْأَمَانَةِ وَاجْعَلْ نَفْسَكَ جُنَّةً دُونَ مَا أُعْطِيتَ^۱؛ و اگر با دشمنت پیمانی نهادی و در ذمه خود او را امان دادی، به عهد خویش وفا کن و آنچه را بر ذمه داری ادا و خود را چون سپری برابر پیمانت بر پا.

از آنجا که وفاداری توصیه دین مبین اسلام و سفارش مستقیم حضرت علی علیه السلام بوده و باعث سعادت فرد و جامعه می شود، باید به دنبال گسترش این فریضة واجب باشیم.

از بررسی فرمایشات گوهر بار امیر المؤمنین علی علیه السلام هشت مورد که عبارتند از: راستگویی، دوری از نفاق، بالا بردن آگاهی خود و جامعه، تعجیل در تحقق وعده ها، ملکه سازی، صبوری و داشتن استقامت، تشکر، معاشرت و نزدیکی با وفاداران و احترام به ارزش ها، به عنوان راه های گسترش وفای عهد برداشت شده است.

۱. راستگویی

از نظر حضرت علی علیه السلام کسی که در گفتار، راستگوی و صادق باشد، وفادار خواهد شد. بنابراین اگر افراد جامعه خود را به راستگویی و پرهیز از دروغ عادت دهند، وفاداری گسترش می یابد.

كُنْ صَادِقًا تَكُنْ وَفِيًّا^۲ راستگو باش تا با وفا باشی.

۲. بالا بردن آگاهی خود و جامعه

برای گسترش خصلت نیک وفاداری، افزون بر ملّیس کردن خود به صفت وفاداری، باید محیط را نیز از عهدشکنی دور کنیم. با بالا بردن آگاهی عمومی و نشان دادن قبح عهدشکنی، جلب اعتماد عمومی با بستن قراردادهای تضمین شده و ... وفاداری گسترش می یابد. اشاره حضرت علی علیه السلام به نقش منزه ساختن خود و دین، بیانگر این است که همه مسئول اند و همکاری فرد و جامعه برای از بین بردن

۱. رضی، ابوالقاسم؛ پیشین؛ نامه ۵۳.

۲. تمیمی آمدی، عبدالواحد؛ پیشین؛ ح ۶۵۹۶.

پیمان‌شکنی و بالطبع گسترش وفاداری ضروری است.

وَمَنْ اسْتَهَانَ بِالْأَمَانَةِ وَرَتَعَ فِي الْخِيَانَةِ وَلَمْ يُنْزِرْهُ نَفْسُهُ وَدِينُهُ عَنْهَا فَقَدْ أَحَلَّ بِنَفْسِهِ فِي الدُّنْيَا الدُّلَّ وَالْخِزْيَ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَذَلُّ وَأَخْزَى^۱؛ و آن که کار امانت را سبک شمارد، و در آن خیانت روا دارد و جان و دین خود را از خیانت پاک ننمایند، در این جهان در خواری و رسوایی را به روی خویش گشاید و به آخرت خوارتر و رسواتر در آید.

۳. تعجیل در تحقق وعده‌ها

انجام دیر هنگام وعده‌ها باعث ضایع شدن و از دست رفتن منافع و محقق نشدن تعهدات و بی‌وفایی می‌شود.

أَحْزَمُ النَّاسِ رَأْيًا مَنْ أَنْجَزَ وَعْدَهُ وَلَمْ يُؤَخِّرْ عَمَلٍ يَوْمِهِ لِغَدِهِ^۲؛ دوراندیش‌ترین مردم مردی است که به وعده‌اش وفا کند و کار امروزش را به فردا نیفکند.

حضرت علی علیه السلام کسی را که در وعده‌هایش تعجیل نکنند، لئیم خواندند، تا متذکر شوند که تعلل ورزیدن و به تعویق انداختن وعده، عاقبتی جز بی‌وفایی نخواهد داشت. اگر در جامعه همه به موقع وعده‌هایشان را عملی نمایند، اعتماد عمومی بالا رفته و وفاداری تقویت می‌شود.

وَعَدُ اللَّئِيمِ تَسْوِيفٌ وَتَعْلِيلٌ^۳؛ وعده لئیم پس انداختنی ست و مشغول ساختنی.

۴. ملکه‌سازی

اگر بر اجرا و کاربردی شدن وفاداری در جامعه نظارت و مدیریت شود و این کار استمرار یابد، وفاداری جزء خوی و خلق یک ملت می‌شود. چنان که حضرت علی علیه السلام به ساکن شدن وفاداری تأکید دارند:

مَنْ سَكَنَ الْوَفَاءَ صَدَرُهُ أَمِنَ النَّاسُ غَدْرَهُ^۴؛ هر که وفادار سینه او قرار گیرد، مردم از بی‌وفایی او ایمن گردند.

برای گسترش وفاداری در جامعه، باید طرح‌هایی ارائه شود تا مردم با آسودگی، به انجام وفاداری تشویق شده و مشتاقانه بسوی آن کشانده شوند.

۱. رضی، ابوالقاسم؛ پیشین؛ خطبة ۲۶.

۲. تمیمی آمدی، عبدالواحد؛ پیشین؛ ح ۲۵۴.

۳. همان، ح ۱۰۶۲۶.

۴. همان، ح ۹۳۲۸.

۵. صبوری و داشتن استقامت

وفاداری در شرایط سخت مثل جنگ، به گذشت، شکیبایی و صبوری زیادی نیازمند است. حضرت علی علیه السلام به مالک توصیه کردند که برای حفظ پیمان باید صبوری کند.

وَلَا يَدْعُونَكَ ضَيْقُ أَمْرِ لَزِمَكَ فِيهِ عَهْدُ اللَّهِ إِلَى طَلَبِ انْفِسَاخِهِ بِغَيْرِ الْحَقِّ فَإِنَّ صَبْرَكَ عَلَى ضَيْقِ أَمْرِ تَرْجُو أَنْفِرَاجَهُ وَفَضْلَ عَاقِبَتِهِ خَيْرٌ مِنْ غَدْرِ تَخَافُ تَبِعَتَهُ^۱ و مبادا سختی پیمانی که بر عهده‌ات افتاده و عهد خدا آن را بر گردنت نهاده، سر بردارد و تو را به ناحق بر به هم زدن آن پیمان وادارد، که شکیبایی کردنت در کار دشواری که گشایش آن را امیدواری، و پایان نیکویی‌اش را در انتظار، بهتر از مکاری است که از کیفر آن ترسانی، و این که خدا تو را چنان بازخواست کند که درخواست بخشش او را در دنیا و آخرت نتوانی.

شرط تحقق هر عهدی، داشتن استقامت است. به صبوری واداشتن خود، سبب بالا رفتن تحمل شرایط سخت و جلوگیری از بی‌وفایی می‌شود. اگر طرفین پیمان صابر باشند و هیچ کدام درصدد خیانت نباشند، وفاداری تقویت شده و پیمان از استحکام لازمه برخوردار خواهد شد.

۶. تشکر

قدردانی و تشکر از ضامن، باعث تشویق و دلگرمی وی و استمرار و استحکام تضمین می‌شود.

شُكْرُكَ لِلرَّاضِي عَنْكَ يَزِيدُهُ رِضًا وَوَفَاءً^۲ سپاسگزاری تو از کسی که از تو خوشنود است، رضا و وفاداری او را می‌افزاید.

۷. معاشرت و نزدیکی با وفاداران

معاشرت با وفاداران و مشاهده میزان وفاداری آنان با وجود تحمل سختی‌ها و مشاهده گذشت و اصرار آنان برای عمل به تعهداتشان، سبب الگوگیری و افزایش وفاداری دیگران می‌شود.

لَا تَصْحَبْ إِلَّا عَاقِلًا تَقِيًّا، وَلَا تُعَاشِرْ إِلَّا عَالِمًا زَكِيًّا، وَلَا تُودِعْ سِرَّكَ إِلَّا مُؤْمِنًا وَفِيًّا^۳ جز با خردمند منشین و جز با دانشمندی پاک معاشرت منهای و رازت را جز با مؤمنی وفادار مسپار.

۱. رضی، ابوالقاسم؛ پیشین؛ نامه ۵۳.

۲. تمیمی آمدی، عبدالواحد؛ پیشین؛ ح ۴۵۰۶.

۳. همان، ح ۶۸۵۶.

حضرت علی علیه السلام به دوستی با وفاداران سفارش می‌فرمایند. زیرا وفاداران افزون بر پرهیزکاری و داشتن طهارت باطنی، نسبت به حفظ اسرار وفادار بوده و برادران شایسته‌ای برای ما هستند.

لَا تَطْلُبَنَّ الْإِخَاءَ عِنْدَ أَهْلِ الْجَفَاءِ وَاطْلُبْهُ عِنْدَ أَهْلِ الْحِفَاظِ وَالْوَفَاءِ؛^۱ برادری را پیش جفاکاران و بی‌وفایان طلب مکن و آن را نزد نگهدارندگان پیمان و وفاداران بطلب.

همنشینی و نشست و برخاست با هواپرستان و عهدشکنان در شخص تأثیر می‌گذارد؛ زیرا بر اثر غفلت از ذکر خدا و یاد آخرت، نور ایمان از دل گناهکاران بیرون می‌رود و شیطان برای اضلال و گمراهی آنان در مجالسشان حاضر می‌شود.

وَجُلُوسَةُ أَهْلِ الْهَوَى مَنَسَاءٌ لِلْإِيْمَانِ وَ مَحْضَرَةٌ لِلشَّيْطَانِ؛^۲ و همنشینی پیروان هوا، فراموش کردن ایمان و جای حاضر شدن شیطان است.

۸. احترام به ارزش‌ها

حفظ ارزش‌های دینی و احترام گذاشتن به آن‌ها، باعث پاسداری و حفظ حریم‌ها می‌شود. اگر در جامعه، وفاداری به عنوان یک ارزش معرفی شود، مردم به دنبال کسب این افتخار خواهند بود.

يَنْبَغِي أَنْ يَكُونَ التَّفَاخُرُ بِعَلَى الْهِمَمِ، وَالْوَفَاءُ بِالذِّمَمِ، وَالْمُبَالَغَةُ فِي الْكَرَمِ، لَا يَبُولِي الرِّمَمِ، وَ رَدَائِلُ الشَّيْمِ؛^۳ سزاوار است که بنازد به بلندی همت‌ها و وفا کردن به پیمان‌ها و پافشاری در کرم و جوانمردی؛ نه این که بنازد به استخوان‌های پوسیده و کردارها و روش‌های زشت و ناپسندیده.

نتیجه‌گیری

وفای به عهد اساس اسلام و ارزشی پرافتخار برای ملت‌ها است. یکی از دعاها و خواسته‌های امیرالمؤمنین علی علیه السلام از خداوند متعال، عهدشکن نبودن است. عمل به وعده‌ها و وفای به عهد‌ها از توصیه‌های مستقیم ایشان است.

از نظر حضرت علی علیه السلام عهد‌ها دینی به گردن کسی است که آن‌ها را به عهده گرفته و تا زمانی که به

۱. همان، ح ۶۸۷۶.

۲. رضی، ابوالقاسم؛ پیشین؛ خطبة ۸۶.

۳. تمیمی آمدی، عبدالواحد؛ پیشین؛ ح ۱۰۸۰۷.

آن عهد‌ها وفا ننماید، حتی اگر تا قیامت نتواند انجام دهد، از گردن وی ساقط نمی‌شود.

پیمان بین مردم، عهد الهی است. این پیمان که در حریم الهی بسته می‌شود، گویا دست خدا در آن پیمان است و شکستن آن پیمان، شکستن حرمتی الهی است.

وفای عهد به دلیل ادای حق مردم، سر منشأ موفقیت و عزت و منفعت و سعادت دنیوی است و به دلیل خشنودی خداوند، سعادت اخروی را در پی دارد.

با راهکارهای راستگویی، بالا بردن آگاهی خود و جامعه، تعجیل در تحقق وعده‌ها، ملکه‌سازی، صبوری و داشتن استقامت، تشکر، معاشرت و نزدیکی با وفاداران و احترام به ارزش‌ها می‌توان وفای عهد را در جامعه گسترش داد.

اگر در جامعه، وفاداری به عنوان یک ارزش معرفی شود، مردم به دنبال کسب این افتخار خواهند بود. اگر احتمال عدم تحقق وعده در آینده وجود داشته باشد، بهتر است از ابتدا وعده‌ای داده نشود. انجام دیر هنگام وعده‌ها سبب ضایع شدن و از دست رفتن منافع و محقق نشدن تعهدات و بی‌وفایی می‌شود، لذا باید در تحقق وعده‌ها تعجیل کنیم.

معاشرت با وفاداران و مشاهده میزان وفاداری آنان و مشاهده گذشت و اصرار آنان برای عمل به تعهداتشان، سبب الگوگیری و افزایش وفاداری دیگران می‌شود.

اگر افراد جامعه خود را به راستگویی و پرهیز از دروغ عادت دهند و مسئولان بر اجرا و ملکه‌سازی وفاداری در جامعه نظارت و مدیریت داشته باشند و این کار استمرار یابد، وفاداری جزء خوی و خلق یک ملت می‌شود. برای گسترش وفاداری در جامعه، باید طرح‌هایی ارائه شود تا مردم با آسودگی، به انجام وفاداری تشویق شده و مشتاقانه به سوی آن کشانده شوند.

فهرست منابع

۱. قرآن کریم
۲. ابراهیم بن هلال ثقفی، ابو اسحاق؛ الغارات، ترجمه عزیز الله عطاردی، انتشارات عطارد، ۱۳۷۳ ش
۳. ابن منظور، محمد بن مکرم؛ لسان العرب، بیروت: دار صادر، ۱۴۱۴ هـ
۴. تمیمی آمدی، عبدالواحد؛ غررالحکم و دررالکلم، ترجمه محمدعلی انصاری قمی؛ تهران
۵. رضی، ابوالقاسم؛ نهج البلاغه، ترجمه سید جعفر شهیدی، تهران: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۷۸ ش
۶. طریحی، فخر الدین؛ مجمع البحرين، تهران: کتابفروشی مرتضوی، ۱۳۷۵ ش
۷. عیدوس، محمدتقی؛ محمدمهدی اشتهااردی، آموزه‌های اخلاقی - رفتاری امامان شیعه، قم: انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه، ۱۳۸۳ ش
۸. قرشی بنابی، سید علی اکبر؛ قاموس قرآن، تهران: دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۱ ش
۹. معین، محمد؛ فرهنگ فارسی، انتشارات بهزاد، ۱۳۸۷ ش
۱۰. مهیار، رضا؛ فرهنگ ابجدی عربی - فارسی، بی جا